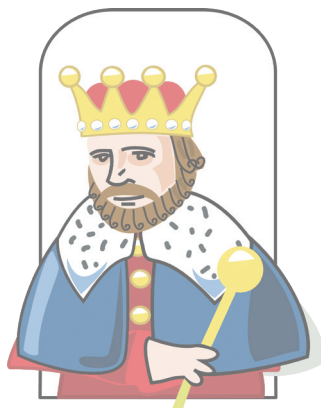


# Man kan dua alla utom KUNGEN

När lilla Henrik gick i folkskolan på sextioalet fick han av sin lärarinna höra att man ska säga *ni*, inte *du* till sina far- och morföräldrar. Lydig som han var sa han sedan *ni* till sin farmor, som blev ytterst sårad och undrade vad som gått åt pojken. Han skulle säga *du* som han gjort tidigare.



Alla vet vi att man i dag i Sverige aldrig behöver fundera på om man ska säga *du* eller *ni* till en okänd person. Det är *du*, självklart. Att det var svenska Socialstyrelsens chef Bror Rexed som införde *du* som tilltalsord på sitt ämbetsverk år 1967 vet vi också. Efter det tilltalar alla i Sverige varandra med *du*.

Riktigt så enkelt är det ändå inte. *Du* eller *ni* som tilltalsord har genom åren varit ett kärt diskussionsämne för språkvårdare och etikettexperter. Nu har *du*-frågan belysts grundligt av språkvårdaren Maria Fremer som i sin doktorsavhandling granskat hur *du* som tilltalsord vunnit terräng i svenskan. Som material har hon utnyttjat reklam- och husmorsfilmer, och i sin omfattande undersökning kunnat visa att duandet gradvis smög sig in i svenskan redan långt före 1960-talet. Historien om Bror Rexed är en omhuldad modern myt, som visserligen inte ligger långt från sanningen.

Bland mina lingvistiskt orienterade vänner uppstår med jämna mellanrum häftiga diskussioner om hur de vill bli tilltalade. Någon har blivit *ni*ad och är sårad och kränkt. *Du* är modernt, demokratiskt och enkelt. *Ni* är en reminiscens från ett hierarkiskt ståndssamhälle. Svenskans artiga tilltal var faktiskt länge inte *ni* utan tilltal i tredje person, eller tilltal med titel. "Vill professorskan ha lite mer kaffe?" *Ni* i svenskan var ett tilltal uppiifrån ner. När jag lyssnar på svensk media hör jag i dag inte *ni* som

tilltal, inte heller tilltal med titel eller tredje person. "Vill Maria berätta hur det var när Maria var ung?" hörde jag senast i ett tv-reportage på 90-talet. Då gällde det en yngre redaktör som talade med en gumma på landet. I mina öron lät också det lite uppiifrån-ner. Så hade hon inte talat med statsministern eller med en annan person i hög ställning.

Det förefaller som om *ni* fortfarande är gångbart i Finland, åtminstone i finskan. Själv *ni*ar jag utan att blinka okända personer i tillfälliga situationer –

*"Själv *ni*ar jag okända personer i tillfälliga situationer – personer jag uppfattar som äldre än jag själv, till exempel i spårvagnen."*

personer jag uppfattar som äldre än jag själv, till exempel i spårvagnen: "Jäättekö te pois tässä" då personen på innersätet visar tecken på att vilja stiga av. Och det samma gör jag på svenska, om jag vet att personen talar svenska. (Hur vet jag det? I huvudstadsregionen vet man om man hör personen tala svenska, eller om man ser att hen läser något på svenska.) Och jag tar inte det minsta illa upp att själv bli *ni*ad i en kort servicesituation. Även i andra sammanhang finns *ni* med som artighetsmarkör, såsom i YLEs finska nyhetsrapportering där politiker generellt tilltals med *ni*. Detsamma gäller en del kulturprogram, åtminstone på kanalen YLE 1.

Inte heller är tilltal i tredje person ovanligt i finskan. "Ostaaks täti kalenterin?" frågar mig de små scouterna i november då de säljer sina julkalendrar. "Köper tant en kalender?" var det naturliga sättet för mig att tilltala tanter då jag var barn. Huruvida "tant" lever kvar i svenskan vågar jag inte gissa. Just nu då jag skriver detta minns jag att jag tilltalade min farmor med just "farmor" tills jag kom upp i tonåren.

Men tillbaka till att bli kränkt. Nej, *ni* kränker mig inte det minsta. Men jag förstår att språket, liksom hela tillvaron är stadd i ständig förändring. Man kan aldrig sätta fingret på en punkt på tidsaxeln och säga att nu, NU är språket sådant det ska vara. Språket förändras och de gamla tilltalsformerna försvinner, och kommunikationen människor emellan blir enklare då man inte behöver fundera på tilltalsordet. Bara man minns att inte säga *du* till kungen. Honom tilltalar man med Ers Majestät eller Ers Kunglig Höghet. ■

Maria Fremers avhandling *Tilltal i reklamfilm* finns att läsa på nätet och kan laddas ner gratis på adressen <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4629-8>